

УДК 340.1

О. Тихомиров,доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри теорії та історії держави і права
Національної академії внутрішніх справ**К. Горобець,**кандидат юридичних наук,
доцент кафедри загальнотеоретичної юриспруденції
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНА ЮРИСПРУДЕНЦІЯ ЯК НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНА ШКОЛА ЮРІЯ МИКОЛАЙОВИЧА ОБОРОВОТА

Вступ. У юридичній літературі викладено різні наукові позиції вчених щодо бачення майбутнього загальної теорії держави та права. Зважаючи на дуалістичність її предмета, сформувалися дві протилежні позиції: одні пропонують обмежитися тільки правом і державу розглядати лише в юридичному контексті як суб'єкта права в усьому багатоманітні його виявів, інші дотримуються позиції, що держава повинна залишитися у сфері загальнотеоретичного осмислення, причому бажано формувати загальнотеоретичну науку, яка б охоплювала й державу, і право як взаємопов'язані й соціально зумовлені явища. Усі інші позиції розташовуються в діапазоні між цими підходами.

Багатоманітність позицій виявляється певною мірою й у назвах подібної дисципліни: «Загальна теорія права і держави», «Загальна теорія права», «Загальнотеоретична юриспруденція» тощо. Одним із питань, яке залишається невирішеним за будь-яких підходів, є питання щодо того, яка дисципліна і в якому форматі повинна досліджувати державу, чи є вона загалом предметом якоїсь однієї дисципліни, в яких площинах, ракурсах аспектах досліджується держава тими чи іншими дисциплінами, яка з них здійснює синтез усього соціально-гуманітарного знання й чи загалом такий синтез по-

трібний і необхідний? Чи може мати той або інший підхід національні корені, чи бажано формувати загальне бачення для всіх країн, чи бачення держави має бути в основі загальним, а особливі та унікальні властивості конкретної держави задаються національним забарвленням?

Друга проблема – проблема розуміння тієї сукупності знань, у якій формується образ права і держави. Це тільки наукові знання, чи наукові, освітні та практичні? Чи містять у собі системи знань про право й державу лише наукові складники, чи вони так само включають міфи, вірування тощо? А звідси витікає й питання: яким терміном у тому чи іншому варіанті вона повинна позначатися – юридична наука, правознавство, юриспруденція?

Третя група проблем пов'язана з реаліями тієї чи іншої країни чи групи споріднених країн, тими традиціями, соціальними, культурними, політичними, економічними та іншими умовами, що склалися в них, національними традиціями вирішення подібних питань в інших сферах соціально-гуманітарного знання, недостатністю наявного знання, перспективами його подальшого розвитку, можливостей сприйняття новел тієї чи іншої позиції науковою спільнотою тощо.

Четверта група проблем стосується перспектив розвитку як юридич-

ної науки, так й освітнього процесу, зокрема вивчення досвіду організації науки в інших країнах, реалізації програми «Горизонт-2020», поєднання науки й освіти, координації наукових досліджень, їх фінансування, подальшого реформування юридичної освіти, співвідношення фундаментальних і прикладних досліджень, теоретичного і практичного навчання тощо.

Такий перелік питань можна й продовжувати, але їх аналіз виходить за межі публікації, проте окреслює «поле», в межах якого знаходиться підхід до їх вирішення, запропонований Одеською науково-педагогічною школою загальнотеоретичної юриспруденції, представники якої позиціонують її як варіант сучасної теорії держави і права, основні особливості якої пов'язані з дослідженням традицій і новацій правового й державного розвитку, за твердженням плюралістичної парадигми, відмовою від європоцентризму й етноцентризму, проголошенням принципу множинності правових культур, заострення уваги на правовому менталітеті та правовому мисленні як найважливіших правових складових буття суспільства й індивіда, формуванням постмодерністських моделей державної та правової систем, що визначають стратегію державного і правового розвитку України.

Сьогодні можна констатувати, що в зазначеній вище проблемній сфері, яка здебільшого іншими вченими дискутувалася, але не знайшла розгорнутого бачення, реалізації в наукових дослідженнях та освітянській практиці, бачення зазначених проблем у цій науково-педагогічній школі не тільки знайшло теоретичне обґрунтування, деталізацію у відповідних наукових дослідженнях, а й запроваджено в навчальний процес у вигляді навчальних дисциплін і спеціальних курсів, їх навчально-методичному забезпеченні, власне педагогічній практиці. Так, наприклад, викладання такої дисципліни, як «Загальнотеоретична юриспруденція», дає можливість саме на освітній

практиці виявити ефективність такого підходу, порівняти з тими підходами, які існували в Одеській школі права в минулому, а також підходами в інших вищих закладах освіти в Україні та інших країнах.

Необхідно окремо наголосити, що ця школа є саме науково-педагогічною, адже вона викреслюється з-поміж інших не тільки особливостями наукового бачення теорії держави і права, а й запровадженням наукових досліджень в освітянську практику, нерозривністю та взаємовпливами науки й освіти. Девізом цієї школи є «традиції та новації», що реалізуються не тільки в наукових і педагогічних пошуках, а й у «житті» самої школи, її становленні та розвитку, що проглядається вже на рівні збереження тих традицій, як склалися та існують в Одеській юридичній академії.

Становлення науково-педагогічної школи загальнотеоретичної юриспруденції. Сучасна науково-педагогічна школа загальнотеоретичної юриспруденції є спадкоємцем наукової школи видатного вченого-юриста й письменника, корифея вітчизняної теорії та історії держави і права, доктора юридичних наук, професора, заслуженого діяча науки й техніки України Олексія Васильовича Сурілова, який не тільки заснував відому за межами України та СРСР наукову школу, що сприяла професійному становленню 27 кандидатів і 5 докторів юридичних наук, а серед них – шесті представників Германії, Йорданії, Непалу, Афганістану, Йомену. Професор О.В. Сурілов очолював кафедру теорії та історії держав і права спочатку в Одеському державному університеті імені І.І. Мечникова, а потім в Одеській національній юридичній академії протягом 30 років (з 1968 р по 1998 р.). Наукові здобутки, педагогічний авторитет і особисті якості багато в чому визначили розвиток як кафедри теорії держави і права, так і наукової школи загальнотеоретичної юриспруденції, зокрема не втрачають

свого впливу його наукові розробки національної державності, гносеологічної функції загальної теорії держави і права, її структури, автономності, методології правознавства, загальних питань теорії держави і права тощо.

Збереження й розвиток теоретичних і методологічних ідей О.В. Сурілова сьогодні здійснюється у формі наукових конференцій. Так, традиційним стало проведення спільної з юридичним факультетом Львівського національного університету імені Івана Франка Всеукраїнської наукової конференції молодих вчених, аспірантів і студентів «Актуальні проблеми теорії та історії прав людини, права і держави», присвяченої пам'яті видатних учених-юристів П.О. Недбайла, О.В. Сурілова, В.В. Копейчикова, яка з 2012 року набула статусу міжнародної; проводяться й тематичні конференції присвячені розвитку методології сучасної юриспруденції, її філософським аспектам, галузевим тенденціям розвитку тощо. Непересічне значення має використання теоретичних, методологічних і педагогічних розробок О.В. Сурілова в наукових дослідженнях, науковому забезпеченні освітнього процесу, підготовці науково-педагогічних кадрів, формуванні в них сучасного юридичного мислення тощо.

Нова віха в становленні освітньо-наукової школи загальнотеоретичної юриспруденції розпочалася в 1999 р., коли відбулося розділення кафедри теорії та історії держави і права Одеської національної юридичної академії, і новостворену кафедру теорії держави і права очолив Юрій Миколайович Оборотов, який розпочинав свою наукову й педагогічну діяльність під впливом О.В. Сурілова та М.П. Орзіха. Представниками цієї школи вважають себе більше ніж 40 науковців і педагогів, серед яких – 6 докторів і 27 кандидатів наук, коло наукових інтересів яких охоплює загальнотеоретичну юриспруденцію як загальний напрям досліджень, а також її концептуалізацію, конкретизацію на цій основі окремих

теоретичних проблем державного та правового розвитку й визначення шляхів їх наукового розв'язання.

Важливою віхою у становленні школи загальнотеоретичної юриспруденції стали відповідні перейменування кафедри теорії держави і права, яке було схвалене Вченою радою Національного університету «Одеська юридична академія» 8 квітня 2016 р. Це стало не лише підтвердженням важливості ідей загальнотеоретичної юриспруденції для юридичної університетської освіти, а й вагомим фактором інституціоналізації цієї школи як впливового центру вітчизняної юридичної науки.

Напрями досліджень освітньо-наукової школи загальнотеоретичної юриспруденції. Важливою ідеєю школи загальнотеоретичної юриспруденції, очолюваної Ю.М. Оборотовим, є методологічний плюралізм, що зумовлює множинність напрямів досліджень її представників. Так, загальнотеоретичне бачення юриспруденції розробляється в контексті інших юридичних і неюридичних наук, у зв'язку з реальними проблемами розвитку держави і права, зокрема у зв'язках із філософією права (Ю.М. Оборотов, В.В. Завальнюк, В.В. Дудченко, А.Ф. Крижановський, К.В. Горобець), антропологією права (В.В. Завальнюк), аксіологією права (К.В. Горобець), герменевтикою права (В.В. Дудченко), методологією юриспруденції (Ю.М. Оборотов, А.Ф. Крижановський, Н.М. Крестовська, К.В. Горобець, О.С. Мельничук), культурологією права (А.П. Овчиннікова), історією правової думки (Н.М. Крестовська, А.В. Дзевелюк, А.І. Кормич). Міждисциплінарний статус досліджень, що проводяться в рамках цієї школи, створює передумови для її розвитку як відкритої до нових ідей і концепцій, адаптивної до новітніх умов існування права та держави. Понад те, це надає можливість дослідникам не обмежуватися виключно уявленнями про правову раціональність і здійснювати науковий

пошук у тих сферах соціальної науки, які мають суміжний із юриспруденцією статус.

На основі концептуального бачення, мети й завдань, особливостей загальнотеоретичної юриспруденції розробляються такі фундаментальні проблеми:

- методології права і держави (Ю.М. Оборотов), теорії сучасної держави (О.О. Джураєва, В.В. Гароєва, В.А. Федоров), інституціоналізації громадянського суспільства та правової держави (А.І. Кормич), інституціоналізації державної влади (С.В. Ковбасюк), взаємодії держави й церкви (І.А. Бальжик);

- змісту й типології праворозуміння (Ю.М. Оборотов, К.В. Горобець), правового плюралізму (В.В. Дудченко, О.С. Мельничук);

- спеціальних або предметних теорій загальнотеоретичної юриспруденції: теорії правового порядку (А.Ф. Крижановський), теорії правових режимів (П.П. Богуцький), теорії міського права (О.С. Мельничук), теорії правової культури (С.М. Скуріхін), загальної теорії договору (З.М. Юдін);

- загальнотеоретичних підвалин окремих правових феноменів і їх взаємозв'язків: правових аномалій (Г.М. Чувакова), правової допомоги (В.С. Личко), слов'янського права (М.Ю. Рязанов), локального правового регулювання (В.В. Форманюк), правового міфу (Ю.В. Тіщенко), правового статусу діаспори (Т.М. Фурдик), взаємодії національного та міжнародного права (О.М. Іванченко), мови права та національної юридичної термінології (С.П. Кравченко);

- історії одеської школи права (Л.П. Арнаутова),

- особливостей теоретичного осмислення ювенального права та ювенальної юстиції (Н.М. Крестовська), церковного права (І.А. Бальжик), воєнного права (П.П. Богуцький, С.М. Скуріхін).

Наукова школа виходить за межі тільки кафедри загальнотеоретичної

юриспруденції Національного університету «Одеська юридична академія»: теоретичні положення, які сформовані в концепції загальнотеоретичної юриспруденції, сприйнято й представниками інших кафедр як Академії, так і вищих навчальних закладів України, юристами-практиками, дослідниками різних наукових спеціалізацій (С.К. Могил, С.В. Джолос, В.М. Кравчук, Р.В. Бірюков, Н.Б. Арабаджи та інші).

«Родзинкою» школи загальнотеоретичної юриспруденції є «традиційний» аспект становлення цієї науково-педагогічної інституції. Так, за наукового консультування професора Ю.М. Оборотова захищено докторські дисертації: «Традиція правового плюралізму: західна та східна інтерпретація» (В.В. Дудченко, 2007), «Правові засоби викорінення гендерного насильства в Україні: історико-теоретичний аналіз» (Н.В. Аніщук, 2008), «Ювенальне право України: генезис та сучасний стан» (Н.М. Крестовська, 2008), «Правовий порядок суверенної України: становлення та тенденції розвитку (загальнотеоретичне дослідження)» (А.Ф. Крижановський, 2009), «Правова нормативність в умовах становлення та розвитку українського права: загальнотеоретичне дослідження» (Л.І. Заморська, 2014), «Міська правова система в Україні: загальнотеоретичне дослідження» (О.С. Мельничук, 2016).

Сьогодні ці доктори наук не тільки підтверджують свою належність до школи загальнотеоретичної юриспруденції, своїми дослідженнями розвивають її, а й забезпечують науково-педагогічну підготовку нових представників цієї школи, зокрема за наукового керівництва Ю.М. Оборотова, В.В. Дудченко, А.Ф. Крижановського, Н.М. Крестовської підготовлено та захищено такі кандидатські дисертації: «Мова як фактор правоутворення та законотворення» (С.П. Кравченко, 2000), «Місьцеве самоврядування м. Одеси в середині

XIX століття: історико-правове дослідження» (С.М. Стременовський, 2000), «Сучасна держава в екстремальних ситуаціях: нормативи; органи; функції» (С.К. Могил, 2003), «Право і держава в концепції правосвідомості І.О. Ільїна» (О.С. Мельничук, 2005), «Функції сучасної держави» (О.О. Джураєва, 2006) «Темпоральні характеристики права в Україні» (І.Г. Оборотов, 2008) «Військове право в системі права України» (П.П. Богуцький, 2009), «Просторове буття держави» (І.В. Долматов, 2009) «Правові традиції України» (С.С. Павлов, 2010), «Держава в етатистському вимірі: загальнотеоретичний аспект» (С.В. Джолос, 2011), «Інститути контрольної влади в сучасній Україні» (В.В. Тароева, 2011), «Правова культура офіцерського складу Збройних Сил України» (С.М. Скуріхін, 2011), «Аксіосфера права та її компоненти» (К.В. Горобець, 2012), «Поняття та види локальних правових актів» (В.В. Форманюк, 2013), «Правопорядок як цінність: загальнотеоретичне дослідження» (Н.Б. Арабаджи, 2013), «Догма права у сучасній юриспруденції: загальнотеоретичне дослідження» (О.М. Сидоренко, 2013), «Економічні виміри правопорядку: теоретико-правове дослідження» (Л.В. Шонія, 2015), «Правове регулювання діяльності юридичних клінік в Україні» (М.Т. Лоджук, 2014), «Право й література» як напрям юриспруденції: за творами М.О. Булгакова (Ю.В. Хижняк, 2014), «Правовий міф і правова міфотворчість як атрибути сучасного суспільства» (Ю.В. Тіщенко, 2014), «Боргова функція сучасної держави» (В.В. Федоров, 2015), «Правове положення діаспори: загальнотеоретичне дослідження» (Т.А. Фурдик, 2015), «Інформаційна функція українського права» (І.В. Антошина, 2016) та багато інших.

Подібна циклічність притаманна й науковому баченню загальнотеоретичної юриспруденції, яке тісно пов'язано з освітнім процесом та практикою, їх взаємозв'язками, переходами від од-

ного до іншого й навпаки. Так, певною мірою (спрощуючи) зародження й оприлюднення ідеї загальнотеоретичної юриспруденції варто пов'язувати з першими науковими статтями та доповідями, виступами на наукових конференціях, у яких передусім здійснювалися спроби описати результати досліджень стану розвитку теорії держави і права, виокремити коло невирішених проблем, визначити шляхи їх можливого розв'язання тощо.

Підвалини майбутньої концепції загальнотеоретичної юриспруденції Ю.М. Оборотовим заклалися ще у 80-х – 90-х роках. Його наукові роботи того часу стосувалися ціннісного виміру права (1984), історичного, політологічного й цивілізаційного бачення держави (1988, 1990, 1991, 1993, 2002), філософським аспектам її осмислення (1994), властивостям України як сучасної держави (1995) і їх осмисленню (1996), прогресу в праві (1997), етапам розвитку права (1999), національної правової культури (1999, 2000), юридичної освіти (1999), євразійської правової сім'ї (2000), юридичної антропології (2000), герменевтичного методу (2000), держави, права, юридичної освіти і її осмисленню в епоху постмодерну (2002, 2003). Систематизація авторських поглядів і підходів щодо сучасної держави та її теоретичного бачення здійснена Ю.М. Оборотовим у навчальних курсах «Основи сучасної держави» (1995) та «Сучасна держава: основи теорії» (1998).

Підсумком здійснених наукових досліджень, їх синтезом, переосмисленням, виявленням прогалин тощо, а також фундаментальною основою концептуалізації загальнотеоретичної юриспруденції для цієї школи стали монографії Ю.М. Оборотова «Традиції і новації у правовому розвитку» (2001) і «Традиції та оновлення у правовій сфері (від пізнання до осягнення права)» (2002), де було окреслено контексти подальшого розвитку, основні складники концепції загальнотеоретичної юриспруденції, визначено можливі

аспекти, ракурси, філософські, теоретичні, методологічні та інші основи (засади), а опублікування монографій дало можливість науковій спільноті ознайомитися з ними, обговорити дискусійні питання, виявити інші шляхи розв'язання проблем розвитку загальної теорії держави і права. Авторська концепція бачення загальнотеоретичної юриспруденції набула офіційного, публічного визнання в результаті захисту Ю.М. Оборотовим докторської дисертації «Традиції і новації у правовому розвитку: загальнотеоретичні аспекти» (2004).

Проте не тільки в працях Ю.М. Оборотова, а й під їх впливом розвивалися концептуальні засади загальнотеоретичної юриспруденції й іншими її прихильниками. Так, В.В. Дудченко досліджувала філософські аспекти загальнотеоретичної юриспруденції в контексті герменевтики та феноменології права, трансцендентності західної традиції права (2003), правової реальності, історії ідеї права (2004), плюралізму концептуалізацій права й такі його властивості, як легітимність і легальність, універсалізм, партикулярізм і фактичність (2005), проблеми порівняльного правознавства та плюралістичності правової карти світу (2006). Результати досліджень систематизовано викладено в таких виданнях, як «Правничий довідник для професійних суддів» (2003), «Вступ в українське право» (2005), монографії «Традиція правового розвитку: плюралізм правових вчень» (2006), дисертації на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук «Традиція правового плюралізму: західна та східна інтерпретація» (2007).

Н.М. Крестовською теоретичні основи й методологічні підходи загальнотеоретичної юриспруденції використано та адаптовано для дослідження проблеми ювенального права, зокрема особливостей становлення ювенального права, його структури і принципів (2001), перспектив ювенальної юстиції й міжнародних стандартів прав дитини (2002), порівняння ювенального права та ювенальної юстиції в США й Україні, концепції навчальної дисципліни «Ювенальне право» (2003), функцій ювенального права, зокрема охорони прав дитини, відповідного європейського досвіду (2003–2005), ювенального проступку та ювенальної відповідальності (2004), кримінальної відповідальності неповнолітніх (2005–2006), джерел ювенального права, його місця в системі права України, співвідношення міжнародного, регіонального та національного його компонентів, а також ювенальної політики, ювенального права та ювенальної юстиції (2006–2007), просторового та аксіологічного вимірів дитинства (2006–2008), принципів ювенального права України, підстав виокремлення ювенального права як галузі (2008) тощо. Теоретико-історична концептуалізація вітчизняного ювенального права завершена в монографії «Ювенальне право України: генезис та сучасний стан» (2008) і дисертації на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук «Ювенальне право України: генезис та сучасний стан» (2008).

А.Ф. Крижановський основою своїх різноманітних наукових пошуків обрав таку «предметну» сферу загальнотеоретичної юриспруденції, як правопорядок, який він осмислював у зв'язку з громадянським суспільством (2000), правовим життям Стародавнього Риму (2003), соціальним порядком (2004), інтеграційними правовими системами (2005), правовою політикою, законністю, правозахисною діяльністю, адміністративним порядком (2007), трансформаційними процесами, громадським і державним порядком (2008) тощо. Осмислення правопорядку здійснювалося з використання філософських підходів: феноменології (2004–2005), аксіології (2008), адаптації методології юриспруденції стосовно особливостей правопорядку як правового феномена, а також її трансформації в епоху постмодерну з метою формування його концептуального

А.Ф. Крижановський основою своїх різноманітних наукових пошуків обрав таку «предметну» сферу загальнотеоретичної юриспруденції, як правопорядок, який він осмислював у зв'язку з громадянським суспільством (2000), правовим життям Стародавнього Риму (2003), соціальним порядком (2004), інтеграційними правовими системами (2005), правовою політикою, законністю, правозахисною діяльністю, адміністративним порядком (2007), трансформаційними процесами, громадським і державним порядком (2008) тощо. Осмислення правопорядку здійснювалося з використання філософських підходів: феноменології (2004–2005), аксіології (2008), адаптації методології юриспруденції стосовно особливостей правопорядку як правового феномена, а також її трансформації в епоху постмодерну з метою формування його концептуального

бачення (2006–2008). Цілісного бачення авторська концепція правопорядку набула в монографіях «Феноменологія правопорядку: поняття, виміри, типологія» (2006), «Правовий порядок в Україні: Витоки, концептуальні засади, інфраструктура» (2009) та дисертації на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук «Правопорядок суверенної України: становлення та тенденції розвитку (загальнотеоретичне дослідження)» (2009). Інші аспекти загальнотеоретичної юриспруденції досліджувалися А.Ф. Крижановським у контексті основ сучасної держави, правової свідомості, прав людини, процесів глобалізації й інтеграції, процесуального та ювенального права, реформи юридичної освіти, правосуддя, професіоналізму в юридичній сфері тощо.

Сфера наукових розвідок В.В. Завальнюка в царині загальнотеоретичної юриспруденції окреслюється переважно проблемами, аспектами антропології права, а також філософськими, теоретичними, методологічними засадами її осмислення. Розгортання авторської концепції антропології права здійснювалося на основі осмислення ролі та значення історизму в юридичній науці (1998–2001), з'ясування властивостей юридичної антропології як науки (2007), її наповнення людиновимірністю і правами людини (2008, 2009), дослідженнями генезису антропологічних знань (2009, 2013), ролі антропології в сучасному правовому розвитку та пізнанні правової реальності, судового плюралізму (2009), значення та особливостей антропологічного виміру для розуміння взаємодії права й суспільства (2009, 2010), правової політики України (2010), цивілістичних досліджень (2011), реформування системи вищої освіти, визначення особливостей концептуалізації антропологічної парадигми права, її зумовленості глобалізаційними процесами, традиціями та ментальністю українського народу (2012), пов'язаності з феміністичною й гендерною

юриспруденцією (2012–2013), соціоцентричною парадигмою права (2013), міфами права та правовою культурою (2013, 2015), правозначущою поведінкою (2013), правовими системами і правовими традиціями (2013–2014).

Прихильне ставлення науково-педагогічної спільноти до теоретичного й методологічного потенціалу здійснених представниками цієї школи концептуалізацій загальнотеоретичної юриспруденції та її складників, їхніх проблемних питань, варіантів інших підходів, ніж запропоновані ними та іншими, виявлялося в процесі наукових дискусій на захисті відповідних дисертацій, сформульовано у відгуках офіційних опонентів на дисертації та відгуках на автореферати дисертацій, подано в рецензіях на монографії й підручники, може бути з'ясовано в більш значних обсягах у результаті аналізу результатів використання положень і висновків концепції загальнотеоретичної юриспруденції в працях інших дослідників. Так, у процесі захисту дисертацій ґрунтовне осмислення цих питань здійснено такими відомими вченими, як доктор юридичних наук, професор, академік Національної академії правових наук України М.В. Цвік, доктор юридичних наук, професор А.Д. Бабкін, доктор юридичних наук, професор А.А. Козловський, доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент Національної академії правових наук України М.І. Козюбра, доктор юридичних наук, професор, академік Національної академії правових наук України П.М. Рабинович, доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент Національної академії правових наук України В.В. Лемак та інші вчені.

Принципово важливо ще раз підкреслити, що наукові дослідження представників цієї школи безпосередньо втілювалися в навчальний процес через підручники, посібники як із теорії держави та права, так й історії учень про державу і право, інших навчальних дисциплін, а також різноманітні навчально-методичні матеріали

для студентів різних рівнів професійної підготовки та форм навчання¹.

Розвиток наукових досліджень у цій царині, накопичення нових аспектів і шляхів їх вирішення, з одного боку, не тільки дав змогу, а й буквально вимагав їх нового осмислення, систематизації, а з іншого – з метою запровадження наукових досліджень у навчальний процес, поєднання науки, освіти і практики відповідним чином змінити й методику викладання теорії держави і права, її навчально-методичне забезпечення.

Особливістю науково-педагогічної школи є й те, що її представники активно залучені до організації навчально-наукового процесу в Академії та за її межами. Так, професор В.В. Завальнюк є ректором Національного університету «Одеська юридична академія», професор А.Ф. Крижановський очолює Міжнародний гуманітарний університет, професор В.В. Дудченко є вченим секретарем Вченої ради Академії, доцент С.П. Кравченко керує факультетом заочного навчання Національного університету «Одеська юридична академія», а доцент С.М. Скуріхін завідує кафедрою військової підготовки.

Завдяки ініціативності й організаційним зусиллям представників науково-педагогічної школи, тільки за останніх 5 років проведено низку наукових заходів всеукраїнського та міжнарод-

ного масштабу: Міжнародну конференцію «Актуальні проблеми філософії права (правова аксіологія)» (2011), Міжнародний круглий стіл «Актуальні проблеми філософії права: аксіосфера права і держави» (2012), Міжнародні наукові конференції, присвячені пам'яті професора О.В. Сурілова «Удосконалення методології сучасної юриспруденції» (2012, 2013, 2014, 2015).

З метою формування в студентів сучасного юридичного світогляду, бачення плюралістичної картини правового світу, сприйняття досягнень юридичної науки та практики різних країн світу, опанування ними іншомовної юридичної термінології запроваджено в освітній процес викладання англійською мовою таких навчальних дисциплін, як «Legal Philosophy» й «History of Political and Legal Doctrines» (Н.М. Крестовська, О.С. Мельничук, К.В. Горобець, М.Ю. Рязанов), а французькою – «L'initiation a la thйorie juridique contemporaine» (К.В. Горобець).

Одним із важливих науково-педагогічних напрямів діяльності школи є організація та розвиток різних видів наукової діяльності студентів, їх залучення до опанування ними актуальних загальнотеоретичних аспектів розвитку держав і права. Викладачі кафедри загальнотеоретичної юриспруденції активно залучені до наукового керівни-

¹ Так, за 2000–2015 роки видано: Основы государства и права : [пособие для абитуриентов] / Н.Н. Крестовская, А.Ф. Крижановский (2000), Теория и философия права : [пособие для подготовки к государственному экзамену по специальности «Правоведение»] / Н.П. Крестовская, А.Ф. Крыжановский, Л.Г. Матвеева, Ю.П. Оборотов (2001), Теория держави і права. Правничий довідник для професійних суддів / Ю.М. Оборотов, В.В. Дудченко (2003); Теория государства и права в вопросах и ответах. Государственный экзамен : [учебно-методическое пособие] / Ю.М. Оборотов, А.Ф. Крижановский, Н.Н. Крестовская, Л.Г. Матвеева (2004); Правничий довідник для професійних суддів / Ю.М. Оборотов, В.В. Дудченко (2005); Ювенальна юстиція : [навчальний посібник] / А.І. Гусев, Ю.Б. Костова, Н.М. Крестовська, Т.Є. Семікоп, В.І. Шмеріга, І.Г. Терещенко ; за ред. Н.М. Крестовської (2006); Основы римського приватного права : [навч.-метод. посібник] / Н.М. Крестовська, І.С. Канзафарова (2006); Теория держави і права : [методичні матеріали для студ. 1-го курсу] / Ю.М. Оборотов, Н.М. Крестовська, А.Ф. Крижанівський (2007); Теория держави і права: державний іспит / Ю.М. Оборотов, А.Ф. Крижановский, Н.Н. Крестовская (2007); Проблеми теорії держави і права : [методичні матеріали] / В.В. Дудченко, А.Ф. Крижанівський (2007); Основы правознавства України / С.В. Кивалов, П.П. Музиченко, Н.М. Крестовська, А.Ф. Крижанівський (2007); Історія учень про державу і право : [навчальний посібник] / Н.М. Крестовська, О.Ф. Цвіркун (2008); Теория держави і права: Елементарний курс / Н.М. Крестовська, Л.Г. Матвеева. – 2-ге вид. (2008); Основы правоведения Украины : [учебное пособие] / С.В. Кивалов, П.П. Музыченко, Н.Н. Крестовская, А.Ф. Крижановский (2008); Теория держави і права : [методичні матеріали для студентів 1 курсу] / Ю.М. Оборотов, Н.Н. Крестовская, Е.А. Джураева (2010); Теория держави і права. Державний іспит / Ю.М. Оборотов, А.Ф. Крижановский, Н.Н. Крестовская, Л.Г. Матвеева (2011); Підготовка курсових робіт з теорії держави і права : [методичні рекомендації для юридичного коледжу] / Ю.М. Оборотов, В.В. Таросева (2012); Теория держави і права : [методичний посібник] / Ю.М. Оборотов, К.В. Горобець, Н.Н. Крестовская (2013); Проблеми теорії держави і права : [навч.-метод. посіб. для студ.-магістрів] / Ю.М. Оборотов, К.В. Горобець (2014).

цтва дослідженнями студентів. Велике значення надається й функціонуванню дискусійних клубів «Ораторське мистецтво» та «Право і цивілізація», в яких беруть участь студенти й аспіранти Національного університету «Одеська юридична академія».

Визнання наукових і педагогічних досягнень цієї школи виявляється й у тому, що її представники неодноразово відзначалися почесними нагородами та званнями. Засновнику школи, завідувачу кафедри, доктору юридичних наук, професору Ю.М. Оборотову присвоєно почесне звання «Заслужений юрист України», «Відмінник освіти», орден «За заслуги» III ступеня, а в 2010 році він був обраний членом-кореспондентом Національної академії правових наук України. Професорів В.В. Завальнюка та В.В. Дудченко, доцента П.П. Богущького відзначено присвоєнням почесного звання «Заслужений юрист України». Професор А.П. Овчинникова є почесним членом Співки театральних діячів України. Професор А.Ф. Крижанівський обраний членом-кореспондентом Національної академії правових наук України, йому присвоєно почесне звання «Заслужений діяч науки і техніки України». Представники школи неодноразово нагороджувалися почесними грамотами Президента НУ «ОЮА» академіка С.В. Ківалова.

Методологічні й наукознавчі засади концепції загальнотеоретичної юриспруденції. Сучасна юридична наука покликана широко використовувати творчість і креативність, оскільки знаходиться в умовах, коли право й держава перебувають у стані таких змін, які тягнуть за собою не лише виникнення нових сфер юриспруденції, а й зміну змісту й наповнення наук, які до неї входять. Надактуальними для наукових досліджень стають активні процеси зростання рухомості (плинності) догми права та поглиблення кризи держави, що викликає необхідність новацій у самій юриспруденції.

Зазначимо, що перехід від терміна «юридична наука» до терміна «юри-

спруденція» пояснюється появою в правовій сфері напрямів пізнання, які складно констатуються як наукові (наприклад, філософія права), а також подоланням юриспруденцією надлишкової раціональності, виходом до сфери нерационального, наповнення професійної юридичної діяльності духовним змістом і вірою в право, визнанням і використанням соціальної й особистісної цінності права.

За допомогою положень та інструментарію загальнотеоретичної юриспруденції як фундаментального складника юриспруденції в процесі професійної юридичної підготовки здійснюється «прищеплення» принципів права як ключових складників професійної правової свідомості та правового мислення. Можна вважати, що становлення загальнотеоретичної юриспруденції відбувається вже за сучасної доби, паралельно змінам у людині, суспільстві, самій державі та праві, а також у їх теоретичному осмисленні в таких відомих формах, як енциклопедія права, теорія права, теорія держави і права, загальна теорія держави і права тощо.

Назва «загальнотеоретична юриспруденція» як навчальної дисципліни, замість традиційної теорії держави та права, покликана не лише подолати легковажні уявлення про роль теоретичної підготовки спеціалістів юридичного профілю, а й націлена на те, щоб закріпити, по-перше, первинність права щодо держави, по-друге, вивести загальнотеоретичне знання в центр концепції сучасної юридичної освіти.

Тут важливими стають аргументи на користь нетотожності понять «юридична наука» та «юриспруденція», що зумовлено одразу кількома обставинами. По-перше, поняття «юриспруденція» є ширшим, оскільки воно охоплює не лише наукове знання про право й державу, яке має відповідати критеріям наукової раціональності (зокрема таке знання має підлягати верифікації та фальсифікації), а й практичне знання. Не дарма в багатьох мовах слово «юриспруденція» означає не лише науку про

право, а й систему юридичної практики, зокрема судової. Отже, юриспруденція є ширшою за юридичну науку змістовно. По-друге, юриспруденція, не будучи обмеженою критеріями наукової раціональності, може дозволити собі включати до свого поля ті напрями юридичних досліджень, які неможливо розглядати як наукові, зокрема філософію права, адже загальновідомо, що філософія лежить за межами наукової раціональності. Це дає змогу більш глибоко розкрити специфічні риси сучасного права та сучасної держави, виявити їх міфологічні підвалини, показати особливість їх образу у правосвідомості, який не завжди підлягає раціональному аналізу. Нарешті, по-третє, юриспруденція, на відміну від юридичної науки, існує в ширшому цивілізаційному контексті, що дає можливість більш чітко та послідовно впроваджувати одну з головних ідей Одеської школи права, а саме ідею правового плюралізму. І дійсно, доволі складно говорити про юридичну науку в рамках релігійного типу правових систем, але при цьому можна з упевненістю говорити про релігійну юриспруденцію. Отже, юриспруденція включає до себе набагато ширше поле дослідницьких напрямів.

Отже, першою важливою методологічною та епістемологічною перевагою назви «загальнотеоретична юриспруденція» над назвою «теорія держави і права» є те, що юриспруденція не обмежується суворими вимогами наукової раціональності.

Не менш важливою перевагою використання такої назви для навчальної й наукової дисципліни є й те, що вона не передбачає моністичності в інтерпретації теоретичних засад права та держави. Сама назва «Теорія держави і права» (а також її варіації) вказує на те, що, по-перше, можлива якась одна всеохопна теорія права і держави, яка в змозі пояснити всі вияви цих соціальних інститутів. У сучасних умовах це є вкрай сумнівним, особливо з урахуванням того, наскільки глибокою є прірва, наприклад, між теорією національного

права й теорією міжнародного права. Принципова неможливість однієї теорії права неодноразово підкреслювалася багатьма відомими філософами права й теоретиками, оскільки право й держава є онтологічно плюралістичними явищами, а тому не видається можливим вироблення гносеологічно моністичного їх пояснення.

Понад те, сучасна теоретична юриспруденція предствалена далеко не однією теорією, а включає до себе кілька десятків різноманітних теорій середнього рівня, як-то: теорія правового порядку, теорія правової нормативності, теорія дії права, теорія правової поведінки, теорія правових відносин, теорія верховенства права тощо. Суто методологічно (а так само й методично) їх доволі складно представити як складники однієї всезагальної теорії, що знову ж таки доводить більшу вдачість формулювання «загальнотеоретична юриспруденція», адже вона не обмежується лише загальними теоріями, а включає в себе також окремі теоретичні конструкції середнього рівня.

Назва «Загальнотеоретична юриспруденція» також дає змогу подолати одну з поширених і типових проблем – пріоритету права над державою чи навпаки. Часто можна зустріти судження щодо необхідності використання саме такої послідовності («право і держава») у формуванні навчальних курсів, хоча офіційний паспорт спеціальності 12.00.01 використовує прямо протилежний порядок. Так само дискусії точаться довкола того, яку частину варто вивчати першою – правову чи державну. Відзначимо, що проблема дуалізму об'єкта юриспруденції долається, якщо виходити з того, що тут право (правове) та держава (державне) об'єднуються в юриспруденції, предметно розгортаються за такими напрямками, як правознавство й державознавство. Юриспруденція як наука, на відміну від інших наук, які досліджують право та державу, розглядає ці явища в призмі взаємодії, взаємозумовленості й додатковості. Тому протиставлення права

і держави, дискусії щодо першочерговості одного явища або іншого тут втрачають свій сенс.

Отже, загальнотеоретична юриспруденція з методологічного погляду постає як набагато сучасніша й продуктивніша концепція, аніж теорія держави і права. Вона дає можливість розширити концептуальне поле теоретичного пошуку в правовій сфері, але при цьому зберегти ту традиційність, яка пов'язана із цією, безперечно, фундаментальною дисципліною.

Підручник «Загальнотеоретична юриспруденція» як фактор інституціоналізації освітньо-наукової школи. Ознайомлення з концепцією загальнотеоретичної юриспруденції зумовило й вибір методики його аналізу, а саме: нерозривності, взаємопов'язаності наукових, освітянських і прагматично орієнтованих текстів, певної циклічності домінування тих чи інших із них, які у своїй основі ідентифікуються як теоретичні, але не обмежуються тільки теорією держави і права як науки чи наукової дисципліни, а також аналіз цих текстів як результату такої форми інституціоналізації наукових досліджень, як науково-педагогічна школа.

Цей масив публікацій стосується теорії держави і права, плюралістичності її бачення і як науки, і як навчальної дисципліни, яка має різні форми офіційної та неофіційної наукової чи освітянської систематизації, й визнання її як такої. На пострадянському просторі систематизація та офіційне визнання належності наукових досліджень до загальнотеоретичних здійснюється на підставі паспортів наукових спеціальностей, якщо мова йде про кваліфікаційні дослідження на здобуття наукових ступенів або належність до тих чи інших кафедр, відповідно, й дисциплін, які представниками цих кафедр викладаються, за якими присуджуються наукові звання. Проте й в одному, і в іншому випадках значення мають як внутрішня систематизованість, так і зовнішня відокремленість наукових чи

навчальних знань. Історично склалося, що в більшості країн до публікацій, які претендують на систематизований образ певного знання, переважно зраховують підручники й посібники, що притаманно й Україні.

У наукознавстві не дарма вважають, що найбільш цілісно та послідовно, логічно взаємопов'язано й у межах певної наукової позиції зі збереженням традицій та акцентуації новацій у їх взаємозв'язку подається саме в підручниках, більше того, вони передбачають і охоплення нормативно-правового матеріалу, правозастосовної та іншої правової практики, формування в студентів навичок і вмій застосовувати теоретично набуті знання на практиці, а також, навпаки, навичок і вмій здійснювати наукове осмислення практики тощо.

Саме тому аналіз масиву публікацій із загальнотеоретичної юриспруденції як сучасного бачення теорії держави і права доцільно починати саме з підручників і навчальних посібників. За останні 5 років викладачами кафедри опубліковано 20 підручників і посібників із дисциплін кафедри. Два підручники отримали гриф МОН України. І хоча більшість мала традиційну назву «Теорія держави і права», але за змістом відбивала доволі таки послідовну трансформацією усталених підходів як традиції до нового концептуального бачення як новації – загальнотеоретичної юриспруденції, причому традиції зберігаються, але наповнюються й новим змістом, а новації відкривають нові обрії, яких не було й не могло бути в традиціях. Це проглядається не тільки в уведенні нових розділів, підрозділів, а й наповненні традиційних – змістовими та методологічними новелами. У цьому контексті важливо зазначити й те, що новелізація здійснюється за умов їх попереднього наукового забезпечення, а з іншого боку, системне переосмислення матеріалу, адаптація до наукових положень, до особливостей навчальної літератури сприяє виявленню нових ракурсів, аспектів, прогалін, суперечностей, неузгодженостей тощо,

які можна виявити саме в процесі впорядкування всього матеріалу в межах певного колективного його бачення та надання йому внутрішньої узгодженості й розгорнутості.

Якщо перші підручники з теорії держави та права, які було розроблено викладачами кафедри теорії держави та права, в основному можна зарахувати до традиційного бачення теорії держави та права, а в той час іншого й не могло бути, то вже навчальний посібник відомого вченого-теоретика О.В. Сурілова (1983) відрізнявся від інших підручників описанням плюралізму проблем і багатоманітності шляхів їх вирішення, що орієнтувало студентів, а ще більше викладачів, серед яких цей посібник був надзвичайно популярним і цінуваним, на з'ясування проблемних питань, аналіз різних наукових позицій учених тощо.

Представниками школи майже кожні два роки випускалися нові редакції підручників і посібників із теорії держави та права різного призначення для навчального процесу, проте кожна нова редакція, зберігаючи те, що витримало випробування часом, містила й новий матеріал. Окрім того, паралельно здійснювалися й наукові пошуки, результати яких реалізовувалися в навчально-методичних матеріалах, різного роду довідниках, рекомендаціях тощо. У цьому контексті варто відмітити посібник для суддів, у якому реалізована спроба наблизити теорію держави та права в її актуальному і проблемному баченні до реалій юридичної практики, такий підхід надалі став одним із напрямів концептуалізації загальнотеоретичної юриспруденції. Крім того, велике значення для розвитку специфіки підходу Одеської школи права до розвитку теоретичних досліджень має видання «Вступ до українського права» 2005 року, яке було перевидане в розширеному варіанті у 2009 році та після того видане в англійському варіанті у 2011 році.

Видається, багато в чому саме це й становило основу переходу до юри-

спруденції та її теоретичного осмислення. Причому не на рівні прикладів, як це іноді буває, а на основі, по-перше, внутрішньої єдності, нерозривності юридичних науки, освіти, практики; по-друге, подолання дуалізму загальної теорії права як загальної теорії держави (не завжди тільки юридичної), загальної теорії права (знову-таки не тільки юридичної, яка здійснюється юристами, а в більш широкому форматі), знову-таки не тільки в контексті наукового бачення, а й реальної єдності державного і правового в суспільному житті, в результаті чого не наукове є домінуючим, а саме реальне як основа, база для наукового, де освітянське є їх синтезом. Уже в перших кафедральних підручниках із теорії держави та права зверталася увага на плюралізм розуміння держави і права, їх соціальну, культурну й національну або часову і просторову зумовленість, особливості теоретичного юридичного осмислення, значення методології їх пізнання, зв'язок з іншими науковими дисциплінами, юридичною практикою, реаліями державного та правового розвитку, сучасними світовими процесами тощо.

Логічним завершенням змін у розумінні ролі теорії держави і права в підготовці студентів стала концепція виводу права на визначну роль у загальнотеоретичній юридичній підготовці. Формування мови права, правового мислення, сучасного праворозуміння, а також правотлумачення закладено в основу підготовки кафедрального підручника «Загальнотеоретична юриспруденція».

Приваблює саме те, що підручник «Загальнотеоретична юриспруденція» є результатом авторського, своєрідного, але еволюційного переосмислення теорії держава і права, яке здійснювалася протягом майже 15 років, на основі відповідних наукових досліджень, з урахуванням реалій як організації та здійснення навчального процесу, результатів опанування теоретичних знань студентами, набуття ними практичних умінь і навичок, освітянських

реформ, так і особливостей державного та правового розвитку.

Саме цей підручник є базовим для організації та здійснення навчального процесу в Академії, з іншого боку, він найбільш систематизовано і внутрішньо узгоджено не тільки відбиває сучасну концепцію загальнотеоретичної юриспруденції, а й окреслює нові напрями її розвитку.

У цьому плані значною подією в еволюції Одеської школи загальнотеоретичної юриспруденції стала підготовка й публікація колективного підручника «Загальнотеоретична юриспруденція: навчальний курс» (2011), який затверджено Міністерством освіти, науки, молоді та спорту України (лист № 1/11-12162 от 22.12.2011 г.), а авторами якого є відомі представники цієї школи.

Побудова підручника та його зміст певною мірою зберігають вітчизняні традиції викладання теорії держави і права, але трансформують їх відповідно до особливостей концептуального бачення загальнотеоретичної юриспруденції. Новаційність структури підручників виявляється не тільки в оновленні розділів, підрозділів, основних питань тем, а й у відмінній від традиційних побудов подібних підручників послідовності їх розташування й описання в тексті підручника. Так, основними його розділами є пролегомени права і держави; догма права; дія права; результативність права; статика і динаміка держави; право, держава і цивілізація.

Судити щодо доцільності запропонованої побудови й подання навчального матеріалу можливо з різних точок зору, проте найголовнішим є те, наскільки авторам підручника вдалося в цьому підручнику реалізувати концептуальні засади Одеської науково-педагогічної школи загальнотеоретичної юриспруденції, систематизувати результати наукових досліджень, адаптувати їх до особливостей сприйняття студентами. Якраз у цьому плані підручник виділяється поміж інших не тільки оригінальністю авторської «задумки», а й станом її наукової розробки та забезпечення,

оптимальним переводом складної та специфічної за природою й описанням «матерії» наукового пошуку в зрозумілий для студентів навчальний матеріал. Традиційність і новаційність у теоретичному мисленні, реалізація концепції загальнотеоретичної юриспруденції в побудові і змістовому наповненні підручника проглядається у виокремленні статичної й динамічної права та держави, їх антропологічному, аксіологічному й цивілізаційному та інших вимірах, розрізненні і єдності їх історії й сучасності, акцентуації їх соціального значення та ефективності, плюралістичності розуміння права, держави, їх взаємозв'язку, використанні наукових знань з інших наукових і навчальних дисциплін, зв'язку з практикою, досвідом інших країн тощо.

Значення цього підручника в розвитку Одеської науково-педагогічної школи загальнотеоретичної юриспруденції полягає й у тому, що досвід його підготовки, результати сприйняття іншими вченими, педагогами та студентами, у свою чергу, зумовили доцільність і спрямованість нових наукових розвідок, які здійснювалися і здійснюються представниками цієї школи в межах власних наукових інтересів і наукових позицій, а також нових форм їх систематизації.

Знову-таки розширення площини наукового осягнення загальнотеоретичної юриспруденції, збереження традиції концептуального бачення загальнотеоретичної юриспруденції, виявлення нових ракурсів осмислення й формування новацій у їх дослідженні потребувало їх дещо іншої наукової систематизації та розгортання.

Напевно, якась зумовленість є в тому, що після підручника «Загальнотеоретична юриспруденція» авторами цієї школи підготовлено та видано у 2012 році колективну монографію «Актуальні грані загальнотеоретичної юриспруденції», в якій у систематизованому, доповненому та оновленому вигляді подано авторське бачення вирішення таких проблем держави і права та їх пізнання, як аксіометрія й аксі-

осфера держави і права, особливості правових цінностей у різних традиціях, антропологічний вимір міфів у їх значення як джерел права, особливості слов'янської правової культури, герменевтики в праві, мовного, міського та інших просторів права, держави і громадянського суспільства; викладено новаційне бачення правового порядку, правового контрактивізму, інформаційної функції права, правових аспектів військової служби, правового мислення, правової допомоги тощо.

Про органічний зв'язок цих видань свідчить й виокремлення в окремий розділ питань, які стосуються розвитку юридичної освіти та викладання загальнотеоретичної юриспруденції, зокрема методологічного її призначення, класичної юридичної освіти та її розвитку, творчого характеру юридичної педагогіки, застосування юридичних технологій у підготовці юристів, особливостей викладання навчальних дисциплін, «мови українського права», «церковного права», «військового права» тощо.

У цій монографії простежується спроба надати новій цілісності, взаємопов'язаності плюралізму варіацій і площин розкриття «панорами» загальнотеоретичної юриспруденції, яка спонукала до їх відповідного переосмислення, виявлення й дослідження нових аспектів, зв'язків, ракурсів, проблем, властивостей або розширення кола читачів, які могли ознайомитися з ними, додаткового визнання через публікації в авторитетних виданнях, іноземною мовою тощо. Так, нові обрії надаються у 2013–2014 роках Ю.М. Оборотовим подальшій концептуалізації та розв'язанню вже раніше окреслених проблем: загальнотеоретичній юриспруденції, своєрідності українського права, його просторовій зумовленості (місцю розвитку) та цивілізаційній ідентифікації, розгортанню методології юриспруденції, взаємовпливам теоретичного «образу» держави та реалій її існування, такій властивості права, як надійність, які публікуються у всеукраїнських виданнях «Право України»,

«Юридичний вісник», колективній монографії НАПрУ «Правова доктрина України» тощо.

Подібні дослідження здійснюються й іншими представниками школи, результати яких оприлюднюються в наукових статтях, тезах наукових конференцій тощо. Результатом колективного осмислення новаційної орієнтації загальнотеоретичної юриспруденції як сучасної теорії держави і права стала монографія «Креативність загальнотеоретичної юриспруденції» (2015), у передмові до якої її авторами підкреслюється, що в сучасних умовах і напрямках розвитку української юриспруденції «досить характерним виступає дослідницький запал учених Одеської школи права, які представляють загальнотеоретичну юриспруденцію, розробки яких усе частіше оформлюються в концептуальні ідеї, методологічні принципи, правові і державні цінності і норми, які відповідають сучасній епосі постмодерну і особливостям існування в ній суверенної України».

Використовуючи розуміння креативності сучасної юриспруденції поданої в цій монографії та враховуючи зазначене вище, можна зазначити, що саме для Одеської науково-педагогічної школи загальнотеоретичної юриспруденції притаманно «звільнення юридичних досліджень від догматизованості стереотипів правового мислення, безпосереднє звернення до традицій, норм та інститутів правової спадщини і їх творче використання в умовах нового часу, відстоювання власної (української) правової ідентичності, державної цілісності й самоуправлінського місцевого різноманіття».

Концептуалізація загальнотеоретичної юриспруденції в інтерпретації цієї школи не є догматичною, закритою, завершеною, навпаки, є здатною і внутрішньо орієнтованою на подальший розвиток. За результатами наукових досліджень, які здійснюються представниками цієї школи, наукових розвідок інших науковців, які здійснюють свої наукові пошуки в концептуальному

полі загальнотеоретичної юриспруденції чи під її впливом, закладаються перспективні напрями подальших досліджень, вони стають основою наукового прогнозування, планування наукових досліджень. Так, у планах наукових досліджень Академії та її кафедри теорії держави і права (і не тільки їх) передбачено низку заходів, спрямованих на подальший розвиток загальнотеоретичної юриспруденції, яка вже перестає бути лише концептуальним баченням теорії держави та права, а набуває властивостей конкретизованого, внутрішньо узгодженого, методологічно вивіреного і практично значущого наукового знання. Прикладом цього можуть бути напрями наукових досліджень, які реалізуються в межах дисертаційних досліджень на здобуття наукових ступенів кандидата й доктора юридичних наук: держава і право в працях О.В. Сурілова, державно-приватне партнерство, класифікації правових інститутів, властивості правого життя, правової політики, електронна держава, інститути й функції сучасної держави, правова нормативність українського права, інтегративна правова система, джерела процесуального права України, дуалізм сучасного права, контрактивізація механізму дії права, трансформація держави в умовах глобалізації, правових тезаурусів та інші проблеми загальнотеоретичної юриспруденції.

Висновки. Безумовно, не можна сказати, що запропоноване для розгляду наукове бачення змістового наповнення й перспектив розвитку теорії держави і права є єдино можливим і доцільним, як, власне, і сама концепція загальнотеоретичної юриспруденції, її представники не претендують на це. Сьогодні на пострадянському просторі важко визначити якусь іншу наукову школу розуміння загальної теорії держави і права, яка б мала такий рівень наукового забезпечення, масив публікацій, була численною за учасниками, характеризувалася цілісністю, концептуальністю і плюралізмом сприйняття

загальної теорії держави і права, на такому рівні запроваджена в навчальний процес, визнана науковою спільнотою в її концептуальному баченні загальнотеоретичних проблем осмислення й розвитку держави і права, найбільш повно охоплювала таку форму інституціоналізації науки, як наукова школа, мала перспективи подальшого свого розвитку тощо. І в цьому аспекті Одеська наукова школа загальнотеоретичної юриспруденції може й має слугувати прикладом, зразком, моделлю для інших шкіл.

І можна лише побажати науковцям цієї школи та її прихильникам творчої наснаги й подальших успіхів, прагнення зберігати власні традиції та наповнювати свої наукові дослідження новачіями.

На завершення, враховуючи значний обсяг праць, у яких висвітлюються результати концептуалізації загальнотеоретичної юриспруденції представниками Одеської науково-педагогічної школи, можна й доцільно навести лише основні праці, в яких найбільш повно відбиваються такі її властивості, як колективність і креативність:

Ключові слова: загальнотеоретична юриспруденція, Одеська школа права, теорія держави і права.

Стаття присвячена наукознанчому виміру становлення школи загальнотеоретичної юриспруденції в Національному університеті «Одеська юридична академія». Виявляються методологічні, педагогічні та наукові підвалини її формування й розвитку. Окрема увага приділена питанням напрямів наукових досліджень школи загальнотеоретичної юриспруденції та її перспективам у дискурсивному полі вітчизняної юриспруденції.

Стаття посвящена науковедческому измерению становления школы общетеоретической юриспруденции в Национальном университете «Одесская юридическая академия». Выявляются методологические, пе-

дагогические и научные основы ее формирования и развития. Особое внимание уделено вопросам направлений научных исследований школы общетеоретической юриспруденции и ее перспективам в дискурсивном поле отечественной юриспруденции.

The article is devoted to the doctrinal measurement of becoming of general theoretical jurisprudence school at the National University "Odessa Law Academy". The methodological, pedagogical and scientific foundations of this school as well as its formation and development are highlighted. Special attention is paid to areas of research of the school of general theoretical ju-

risprudence and its perspectives in the discursive field of domestic legal doctrine.

Література

1. *Общетеоретическая юриспруденция: учебный курс : [учебник] / под ред. Ю.Н. Оборотова. – Одесса : Феникс, 2011. – 436 с.*
2. *Актуальні грані загальнотеоретичної юриспруденції : [монографія] / [Ю.М. Оборотов, В.В. Завальнюк, В.В. Дудченко та ін.] ; за ред. Ю.М. Оборотова. – Одеса : Фенікс, 2012. – 492 с.*
3. *Креативність загальнотеоретичної юриспруденції : [монографія] / [Ю.М. Оборотов, В.В. Завальнюк, В.В. Дудченко та ін.] ; за ред. Ю.М. Оборотова. – Одеса : Фенікс, 2015. – 488 с.*